

„Forró szívvel, hideg fejjel“: Erdős Lili szakdolgozata elé

EPERJESI ÁGNES

Erdős Lili színészként végzett az SzFE-n (Színház és Filmművészeti Egyetem), 2024-ben. Nem tudtam ezt, amikor tavaly nyáron, Kővágóörsön, egy fotós alkotótáborban megismertem. JM kővágóörsi házában derült ki, amikor Lili meglátogatta volt tanárnőjét. De ott sem rögtön, mert Lili azért jött, hogy a táborban készített képeit megmutassa, és az ott kidolgozott technikával kettősportrét készítsen magukról. Sokoldalúsága és képi érzékenysége miatt inkább dramaturg hallgatónak képzeltem. Mikor JM elárulta, hogy a szakdolgozatát részben Erdély Miklósról írta *Kreativitási gyakorlatok* címmel, még nagyobbra kerekedett a szemem. Hogyan kerül egy színész kezébe Erdély, mi foglalkoztatja benne, mire tudja használni? Elkértem Lilitől a dolgozatot, elolvastam és elhívtam egy órára. Hogy a szöveget remeknek találtam, csak ráerősített a meghívás komolyságára. Akkor már hosszabb ideje érleltem egy olyan kurzus gondolatát, amely a különböző művészeti ágak radikális alap-kreativitási gyakorlatait szedi össze – feltételezve, hogy van közös metszetük. Erdős Lili dolgozata is ezt erősítette. A szöveg rendkívül reflektív, nem egyszerűen értelmezi a forrásanyagokat, hanem saját tapasztalataiból bontja ki és folyamatosan oda is csatolja vissza azokat. A dolgozat központi kérdése összefoglalható lenne úgy is, hogy ő maga mit tanult az egyes helyzetekből, amelyekbe az egyetemi éve alatt került. Emellett a szöveg bizonyosságot is ad arra, hogy a kreativitási gyakorlatoknak van közös metszete, és ez a metszet valamilyen organikus, amorf, de konkrét formát is kirajzol.

A kreativitás-fogalom a művészeti felsőoktatásban a Bauhaus oktatási modelljéhez

kapcsolódik, mely az akadémiai modell kritikájaként jelent meg Európában a két világháború között, egyfajta alternatívát kínálva. A kreatív pedagógiai iskolák történeti íve nyilván távolabbról ered, de nem véletlen, hogy Erdős Lili szakdolgozatában a Bauhaus modellt veti össze Erdély Miklós módszerével és az SzFE-n tapasztaltakkal, neoavantgárd intézménynek nevezve alma materét. Ugyanakkor az egyetem akadémiai hagyományai miatt is adódik a kérdés, vajon az SzFE-n hogyan dolgoztak a hallgatók, mi az az ív, kapcsolódási pont, amit a szöveg felmutat a három oktatási mód között?

Thierry De Duve 1997-ben *A Bauhaus-modell vége* címen elhangzott konferenciaelőadásán leegyszerűsítően így jellemezte a kétféle iskolát:

„Adott két, egymást kölcsönösen befolyásoló modell: az akadémiai modell, és a Bauhaus-modell. Az előbbi a talentumban hisz, az utóbbi a kreativitásban. Amaz a mesterségek szerint klaszszifikálja a művészeteket, emez a médiumok szerint. Az az utánzást magasztalja, ez az eredetiséget. Mindkét modell érvénytelen. [...] Tegyük fel hát újra a kérdést: feltétlen választani kell-e tehetség és kreativitás, mesterség és médium, utánzás és eredetiség között?”¹

¹ Thierry DE DUVE, „A Bauhaus-modell vége”, ford. KURUCZ Andrea, *Balkon* 7, 9. sz. (1999), 4–6., hozzáférés: 2025.01.29., <http://www.c3.hu/scripta/balkon/99/09/01duve.htm>.

Az említett előadásban De Duve nagy vonalakban felvázol egy harmadik modellt, melynek kulcsfogalmai az attitűd, a praxis és a dekonstrukció (ez utóbbit ma inkább kritikai gondolkodásnak mondanánk). A modell mechanikus alkalmazását előrevetítve inkább a kétségeit fogalmazza meg, mondván, hogy ha a harmadik modell támogatói számúzik a mesterségbeli tudást a művészeti oktatás kritériumrendszeréből, és emellett az invenciót is kritika tárgyává teszik, ugyanakkor nem tartják szükségesnek az utánzáshoz nélkülözhetetlen (kéz)ügyesség meglétét sem, akkor vajon marad-e valami egyáltalán? A gyakorlatban a felsőoktatási művészeti képzések mindegyike valamilyen választ próbál adni erre a húsbavágó kérdésre, ami időközben már más módokon is a húsunkba vág.

A Bauhaus-modell kreativitás-fogalma időközben kapitalizálódott és ipari méretű igényné formálódott (ld. kreatívipar), melynek nyomán a kreativitás kényszerű elvárásá alakult. Ma is az eredetiség, az innováció, az újdonság fogalmai kapcsolódnak hozzá, a piac igényei szerint a végterméket téve az iménti kritériumrendszer elvárásainak mérlegére. Ennek a folyamatnak veti alá magát a felsőoktatás is, elfeledkezve a hosszútávú társadalmi igényekről. Ronald Barnett oktatásfilozófus a felsőoktatás hiányzó ontológiai dimenziójáról beszél. Úgy látja, hogy a felsőoktatási pedagógiát ma két hang uralja: a „tudás hangja”, illetve a pragmatikus „képességek hangja”, miközben nagy szükség lenne egy harmadik hangra is, amit ő a „lét hangjának” nevez.² Tekinthejtük-e a művé-

² Ronald BARNETT, Nuraan DAVIDS, Yusef WAGHID, Søren S.E. BENGTSEN, Ronald BARNETT, Amanda FULFORD, Naomi HODGSON, Joris Vlieghe, Piotr ZAMOJSKI, Robyn BARNACLE, Denise CUTHBERT, szerk., *Debating Higher Education: Philosophical Perspectives*, 5 (Heidelberg: Springer, 2018–2021). Ronald Barnett munkásságáról Pörczi Zsuzsanna beszélt a

szeti felsőoktatás feladatának, hogy saját rendszerén belül ellensúlyozni próbálja ezt a hiányt? Hogy a szűk szakmai képzéseket összehangolja az olyasfajta tágabb képzésekkel, amelyek ontológiai dimenzióval is bírnak, és akár „embernevelés”-nek is nevezhetnénk őket, a Magyar Pedagógusok Szabad Szakszervezetének tiszavirág életű folyóirata, Mérei Ferenc vagy K. Horváth Zsolt nyomán. Nehezen intézményesíthető igény ez, a kreatív gondolkodás fejlesztéséhez hasonlóan. Minősége és kimenete személyfüggő. De minden egyetemen vannak törekvések, melyeket az egyes oktatók egyéni kísérleteinek is tekinthetünk az ideális felsőoktatás lehetőségeit kutatva.

Milyen kreativitás-leírásokat használnak, akik nem a produkciót, hanem a folyamatot, a személyeket és a köztük kialakuló interakciókat helyezik a középpontba?

Erdély szerint az, hogy a művészet képes a kreativitás fejlesztésére, nem azt jelenti, hogy csak a művészeknek volna rá szüksége. Ideális esetben a társadalmat kreatív egyének alkotják,

„a leglélektelenebbnek látszó területeken is lényeglátó, rugalmas, feladatukat metaszinten is átlátni képes emberek tűnnek fel. Ha a magánélet érzelmi és családi konfliktusaiban az a független, konvenciómentes lelkiület tör magának utat, amely nem ragad meg indulataiban, újra és újra revideálni képes állapotát, üde alternatívákkal lepi meg környezetét, és segíti kilépni áldatlan, megcsontosodott élethelyzetekből.”³

Budapesti Metropolitan Egyetem 2024.09.05-i szakmai napján.

³ ERDÉLY Miklós, „Kreativitási és fantáziafejlesztő gyakorlatok (1976–1978)”, in *Kreativitási gyakorlatok, FAFEJ, INDIGO*, szerk. HORNYIK Sándor, SZÓKE Annamária, 75–86

2014–2015-ben *A közösségi pedagógia erőterei – Kreativitás-gyakorlatok* című kiállítás-sorozat alternatív tanulási formákkal kísérletező történeti és kortárs művészeti projekteket mutatott be Lipcsében a Galerie für Zeitgenössische Kunst-ban és Budapesten a tranzit.hu nyitott irodájában. A kurátorok a kreativitást hatóerőként definiálták, „mely az egyént körülvevő viszonyrendszerek és szerepek kimozdításakor jön létre. Tehát nem tulajdonság és nem is fejlesztendő képesség, hanem inkább egy interperszonális hatóerő, mely lehetővé teszi a kritikai, közösségi tanulást.”⁴

De Duve szerint a kreativitás valamiféle „abszolút, konkrét forma nélküli potenciál, afféle energiatartalék, ami minden munkamegosztást megelőzően működésbe lép.”⁵

A kurzust 2024 őszén indítottam el a METU-n (Budapesti Metropolitan Egyetem), *Tárművészeti gyakorlatok* néven. A kreativitást mi is az egyén és a közösség kölcsönhatásában létrehívott hatóerőként fogtuk fel, figyeltük az egyéni és a közös cselekvések összjátékát, az előre nem meghatározott folyamatok szerepét. Lili a kurzus közepén, ősszel jött el egy alkalommal. Lili órai szerepét úgy képzeltem, hogy a diákok méltányolják majd a fiatal, kortárs hangot, és jobban megértik, mire megy ki a játék. Pontosan így

(Budapest: MTA MKI – Gondolat – 2B – EMA, 2008), 76.

⁴ *Tranzit.hu, A közösségi pedagógia erőterei – Kreativitás-gyakorlatok*, 2015. szeptember 17-október 31-ig, *tranzit.hu* nyitott irodája, Budapest. Kurátorok: HEGYI Dóra, HORNYIK Sándor (MTA Művészettörténeti Intézet), LÁSZLÓ Zsuzsa, ZÓLYOM Franciska (GfZK), Aleksandra KĘDZIOREK, Modern Művészeti Múzeum, Varsó, hozzáférés: 2025.01.25., <https://hu.tranzit.org/hu/projekt/0/2015-09-17/a-kozossegi-pedagogia-eroterei-kreativitas-gyakorlatok>.

⁵ DE DUVE, „A Bauhaus-modell...”, 5.

is történt, emellett Lili dolgozata lett az egyik legtöbbet választott olvasmány a kutatási listából.

Erdős Lili kreativitáson elsősorban cselekvést és önismeretet ért. Olyan szakmai képzésben vett részt, amely cselekvéshelyzeteket teremtve adott neki lehetőséget önmaga alaposabb megismerésére is. Tudja, hogy a személyes (egyúttal ontológiai / egzisztenciális) konfliktusok az alkotás forrásai és fontos önismereti lehetőségei is lehetnek. Dolgozata okos, személyes és szenvedélyes. Olyan ember írása, aki tudja, hogy önmaga szabadságát megismerni, kivívni és megvalósítani csak a saját szenvedélyessége által, „forró szívvel, hideg fejjel” tudja.

Bibliográfia

- DE DUVE, Thierry. „A Bauhaus-modell vége”. *Balkon* 7, 9. sz. (1999): 4–6, hozzáférés: 2025.01.29, <http://www.c3.hu/scripta/balkon/99/09/01/duve.htm>.
- ERDÉLY Miklós. „Kreativitási és fantáziafejlesztő gyakorlatok (1976–1978)”, in HORNYIK Sándor, SZÖKE Annamária: *Kreativitási gyakorlatok, FAFEJ, INDIGO*. Budapest: MTA MKI – Gondolat – 2B – EMA, 2008.
- Tranzit.hu, A közösségi pedagógia erőterei – Kreativitás-gyakorlatok*, 2015. szeptember 17-október 31-ig, *tranzit.hu* nyitott irodája, Budapest. Kurátorok: HEGYI Dóra, HORNYIK Sándor (MTA Művészettörténeti Intézet), LÁSZLÓ Zsuzsa, ZÓLYOM Franciska (GfZK), Aleksandra KĘDZIOREK, Modern Művészeti Múzeum, Varsó, hozzáférés: 2025.01.25, <https://hu.tranzit.org/hu/projekt/0/2015-09-17/a-kozossegi-pedagogia-eroterei-kreativitas-gyakorlatok>.